

Helene Bjelland Berle

Tilhørighet og identitet i migrasjonslitteratur

Bacheloroppgave i LITT2900

Veileder: Gerd Karin Omdal

Mai 2019

Helene Bjelland Berle

Tilhørighet og identitet i migrasjonslitteratur

Bacheloroppgave i LITT2900
Veileder: Gerd Karin Omdal
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Innhold

Innledning.....	2
<i>Forberedelsen og Tante Ulrikkes vei: Handling</i>	3
Roda Ahmed: <i>Forberedelsen</i>	3
Zeshan Shakar: <i>Tante Ulrikkes vei</i>	3
Identitet og «den andre»	4
Forestillingsverdenen og medielandskapet i romanene	9
Å være norsk	11
Konklusjon	14
Litteratur.....	16

Innledning

Litteratur kan brukes til så mangt, og det kan blant annet virke som et viktig redskap for å rette søkelyset mot mindre omtalte samfunnsgrupper, og dermed også gi den gruppen en stemme. Som nordmann kan det være enkelt å tro at man lever i et åpent samfunn hvor det er rom for kulturelle ulikheter. Likevel kan det se ut til at det oppstår problemer når mennesker med en annen kulturell bakgrunn vil tilpasse seg det norske samfunnet. Gjennom skjønnlitteraturen som blir diskutert i denne oppgaven vil nettopp slike temaer bli belyst, og leseren får et innblikk i hvordan det kan føles å vokse opp i et land hvor det muligens ikke er stor nok plass til å kunne identifisere seg med to ulike kulturer.

I denne oppgaven vil altså to skjønnlitterære verk bli diskutert: *Forberedelsen* (2008) av Roda Ahmed og *Tante Ulrikkes vei* (2017) av Zeshan Shakar. Disse romanene blir kategorisert som migrasjonslitteratur, og begge romanene er skrevet av norske forfattere med en minoritetsbakgrunn. Handlingen i begge romanene er lagt til et moderne, norsk samfunn. Romanene omhandler ungdomstiden, og man følger hovedpersonene fra ungdomsskolealder til etter de er ferdige i den videregående skolen.

Problemstillingen i denne oppgaven er som følger: «Hvordan problematiserer romanene *Tante Ulrikkes vei* (2017) og *Forberedelsen* (2008) tilhørighet og identitet?»

For å besvare problemstillingen struktureres oppgaven i flere deler. Først legges det frem et kort handlingsreferat av begge romanene for å kunne gi leseren en bakgrunn for senere diskusjon. Deretter vil det bli sett nærmere på identitetsbegrepet og begrepet «den andre». Til dette blir litteraturen til Said (1994) og Friedman (1994) tatt i bruk. Videre vil begrepene medielandskap og forestillingsverdener bli presentert og diskutert ved hjelp av litteraturen til Appadurai (1996). Deretter vil det bli sett nærmere på hva som innebærer å være norsk og hvordan romanene problematiserer dette, hvor litteraturen til Gullestad (2002) er vesentlig.

Forberedelsen og Tante Ulrikkes vei: Handling

I denne delen vil handlingen i de to skjønnlitterære verkene legges frem for å legge et grunnlag for videre diskusjon av bøkene.

Roda Ahmed: Forberedelsen

Roda Ahmed ble født i Hargeisa, Somalia, i 1981. I ung alder flyttet hun til Norge sammen med familien sin. Senere har hun blant annet studert sosialantropologi. Hun debuterte som forfatter med romanen *Forberedelsen*, som ble gitt ut av Gyldendal Norsk Forlag i 2008 (RodaWorld, u.år).

Forberedelsen handler om Zara og hennes ungdomstid. Zara har en muslimsk bakgrunn, men er født og oppvokst i Oslo. Familien hennes kommer opprinnelig fra Hargeisa. En stor del av familien til Zara er bosatt i London, deriblant bestemoren hennes, og i løpet av romanen reiser hun flere ganger til London for å besøke bestemoren.

Zara legger merke til at de mannlige familiemedlemmene begynner å behandle henne annerledes etter at hun har gjennomgått puberteten, og flere i familien hennes stiller spørsmål omkring Zaras tanker om en framtidig ektemann, noe som viser seg å være et gjennomgående tema i romanen. Zara selv har funnet kjærligheten hos den etnisk norske Edvard, men må holde forholdet skjult for familien. Etter bestemorens død viser det seg at hun, sammen med familien, har planlagt et ekteskap for Zara. Dermed velger Zara å flykte fra både ekteskapet og familien, og reiser til Paris.

Zeshan Shakar: Tante Ulrikkes vei

Zeshan Shakar ble født i Oslo i 1981. Han er utdannet statsviter og har i tillegg studert økonomi. I 2017 debuterte han som forfatter med romanen *Tante Ulrikkes vei*, en roman han også vant Tarjei Vesaas debutantpris for. Romanen utspiller seg på Stovner, hvor forfatteren selv har vokst opp (Gyldendal, u.år).

Tante Ulrikkes vei handler om livene til de to unge guttene Mohammed, eller Mo som han foretrekker å bli kalt, og Jamal. Romanen er skrevet som en slags brevutveksling mellom de to ungdommene og en seniorforsker ved NOVA. Forskeren vil kartlegge hverdagen til ungdom i Groruddalen, og Mo og Jamal har sagt seg villige til å skrive e-poster og sende inn lydfiler hvor de beskriver livene sine. Det er altså Mo og Jamal sine skildringer som står i fokus i romanen.

Både Mo og Jamal har vokst opp i blokkene i Tante Ulrikkes vei. Begge er født i Norge, men har foreldre som kommer fra et ikke-vestlig land. De er jevnaldrende og har gått på samme skole, men tilhører ikke samme vennegjeng. Mo vokser opp i en stabil og støttende familie, mens Jamal vokser opp med en syk mor og en lillebror han må forsørge. Mo gjør det også godt på skolen, og får dermed tilbud om støtte til videre studier ved Universitetet i Oslo. Jamal er derimot en typisk skoleslitter, og havner ofte i situasjoner som medfører bråk. Dette fører også til at han velger å avslutte utdanningen ved den videregående skolen og skaffer seg jobb ved et bilvaskeri.

Både Jamal og Mo har en muslimsk tro, men følger den ikke i særlig stor grad. Gjennom romanen skildres Mos forsøk på å ta avstand fra den ikke-vestlige kulturen, og streber etter å passe inn i det norske samfunnet. I motsetning til Mo, kan det se ut til at Jamal er mer komfortabel med sin egen bakgrunn, og etter hvert oppsøker han den lokale moskeen for å få hjelp til å rydde opp i sitt eget liv.

Identitet og «den andre»

I 1978 gir Edward Said ut boka *Orientalismen*. I dette verket skiller han mellom Orienten og Oksidenten – Østen og Vesten, og han gir en forklaring på hvordan Vesten gjennom tidene har fremstilt Østen. Han forklarer begrepet «orientalisme» som en «kollektiv forestilling av «oss» europeere i motsetning til «de» ikke-europeerne» (Said, 1994, s. 17). Med dette mener han at den europeiske kulturen og identiteten har blitt sett på som overlegen sammenlignet med ikke-europeiske kulturer (Said, 1994, s. 17). Det etableres altså et skille mellom «oss» og «den andre», og det kan virke vanskelig å akseptere det andre og det fremmede.

Om identitet skriver antropologen Jonathan Friedman (1994) at distribusjonen av identitet har endret seg gjennom tidene. Før var identitet distribuert gjennom et større sosialt nettverk, nå er identitet sett på som en intern prosess. Denne forskjellen på tradisjonell identitet og moderne identitet er dermed nødt til å påvirke hvordan utviklingen av kulturell identifisering fortsetter i fremtiden (Friedman, 1994, s. 31).

Den kulturelle identiteten spiller en vesentlig rolle i begge romanene. Friedman beskriver kulturell identitet slik:

Cultural identity is a core aspect of this welter of phenomena that confront us. The term refers to a social identity that is based on a specific cultural configuration of a conscious nature. History, language and race are all possible bases for a cultural identity and they are all socially constructed realities. This does not make them false or ideological if we recognize the degree to which all identity is constructed. Identity is only false for those who have none or feel

alienated enough from any particular identity that they could never dream of participating in such quasi-religious mystification. But, from being extremely modern and cynical with respect to ethnicity, very many people have returned to ethnic roots with a vengeance. It is absurd as it is dangerous to deny the authenticity of cultural identity as a powerful existential phenomenon (Friedman, 1994, s.238).

I både *Tante Ulrikkes vei* og *Forberedelsen* er skillet mellom etniske norske og «den andre» fremtredende. Allerede innledningsvis i *Tante Ulrikkes vei* kan man se dette skillet når Stovner blir skildret: Hus-Stovner og Blokk-Stovner. «Potetene», altså de etniske nordmennene bor i villaer, mens «de andre», slik som Mo og Jamal, bor i blokker (Shakar, 2017, s. 17).

For både Mo i *Tante Ulrikkes vei* og Zara i *Forberedelsen* kan det tidvis virke problematisk å havne under kategorien «den andre». Begge må stadig bevise at de er nordmenn, men likevel kjenner de på følelsen av at de er annerledes. For Zara kan det se ut til at hun står i et veiskille mellom to kulturer, men hun identifiserer seg med begge. Mo derimot, identifiserer seg med det såkalte norske, og underveis i romanen virker det som at han sliter med å både godta og finne sin egen identitet. Denne konflikten mellom to kulturer virker å være et viktig tema i begge romanene. I *Forberedelsen* trekkes Zara mot den norske kulturen. Hun foretrekker en norsk klesstil, har norske venninner og norsk kjæreste. Samtidig virker hun til tider skeptisk til den norske livsstilen, hun er tidvis oppgitt over de norske venninnes væremåter, hun vil ikke bli sett i offentligheten med Edvard, og hun vil vente med samleie til etter ekteskap. Hun trekkes også mot familiens kultur, hun beundrer bestemoren og hennes selvstendighet, og hun går til og med på å møte mennene bestemoren foreslår. På denne måten blir leseren gitt et innblikk i problematikken som oppstår når en person med en annen kulturell bakgrunn enn den norske blir født og oppvokst i Norge. I *Tante Ulrikkes vei* får leseren innblikk i den samme konflikten, men konflikten vises gjennom to personer: Mo og Jamal. På den ene siden finner man den norske kulturen, spesielt representert gjennom Mo, og på den andre siden finner man en annen kultur, spesielt representert gjennom Jamal og hans liv. Gjennom Mo kan man oppleve hvor vanskelig det kan være å bli akseptert som norsk med utenlandsk bakgrunn. Uansett hvor hardt han prøver å leve en norsk livsstil føler han seg aldri helt inkludert i det norske samfunnet, noe som er gjennomgående i hele romanen. Det hele toppe seg når han blir stoppet på Gardermoen hvor han blir mistenkt for ulovlig innvandring og må avhøres av tollerne:

Hvilken skole gikk jeg på som barn? Hva het statsministeren? Når ble Norge uavhengig fra Danmark? Jeg klarte ikke smile mer. Ryggen fortsatte å verke. Hodet også. Jeg hadde vært

våken i nesten et døgn. Da han ba meg gjengi andre linje i «Ja, vi elsker», bikka det helt over. Jeg slo ut med armene og ropte til han: «Hvem faen tror dere egentlig at jeg er a?!» (...). «Hvem faen du er?!» smatta han og lente seg tilbake i kontorstolen. «Ja, det er jo det jeg prøver å finne ut av da». «Jeg har bodd her hele livet», sukka jeg oppgitt (Shakar, 2017, s.319).

Her kommer Mos frustrasjon over underkjennelsen av identiteten hans tydelig frem. Dette er også en viktig hendelse i boka – dette er hendelsen som velter Mo, og identitetskrisen kommer virkelig frem. Etter avkreftelsen av identiteten hans sliter han i større grad med å finne seg selv, forholdet hans til kjæresten avsluttes, og han klarer heller ikke å fullføre studiene sine. Mo havner altså i det Friedman beskriver som et identitetstomrom (1994, s. 238).

Gjennom Jamals skildringer av sitt eget liv, kan man oppleve hvor vanskelig det kan være å tilpasse seg den norske livsstilen om man har en utenlandsk bakgrunn. Det kan nok tenkes at Jamal egentlig har et ønske om å bli inkludert i det norske samfunnet, men problemene hans på hjemmebane og på skolen hindrer han i dette. Jamal søker heller ikke ut fra Blokk-Stovner for å finne nye venner, og holder seg til barndomsvennene med samme kulturelle og religiøse bakgrunn. Han bryter likevel med vennene på et punkt, nemlig der vennene begynner aktivt å delta i den lokale moskeen (Shakar, 2017, s. 222). Likevel, etter mange av Jamals mislykkede forsøk på å bli en del av arbeidslivet, og kanskje også dermed det norske samfunnet, må han søke hjelp i den lokale moskeen (Shakar, 2017, s. 345). For Jamal kan dette kanskje hjelpe han med å finne sin rolle i samfunnet, men samtidig blir også avstanden mellom den norske kulturen og Jamal større, og et nytt skille mellom «oss» og «den andre» skapes».

Med denne identitetskonflikten, hvor man har familiens kulturelle bakgrunn på den ene siden, og identiteten personene selv prøver å utvikle på den andre siden, opplever hovedpersonene i romanene en splittelse. De to identitetene kolliderer med hverandre, og det kan virke vanskelig å skape en samlet identitet som klarer å favne aspekter fra både den kulturelle bakgrunnen og personenes ønsker tilpasset samfunnet de lever i. I *Forberedelsen* kommer dette tydelig frem med konflikten Zara har med familien sin. Spesielt misliker slektningene til Zara i London livsstilen hennes, og flere ganger kritiserer de klærne og væremåten hennes. Under et besøk i London henter fetteren til Zara henne på flyplassen. Han oppdager at hun både snakker med og klemmer en gutt hun ble kjent med på flyet: «Hva faen lar du ham ta på deg for? Var det første fetteren min sa (...) Hadde jeg visst at han skulle hente meg, hadde jeg vært mer på vakt og tatt på meg noen andre klær. Han hatet at jenter gikk med jeans og viste armene sine i t-skjorter» (Ahmed, 2008, s.38). Det som er vanlig for Zara å gjøre når hun er

på egenhånd, eller når hun er hjemme i Norge, er ikke akseptert når familien er tilstede. Hun må skjule hvem hun er og hva hun gjør for sin egen familie når hun ikke følger familiens skikker. Hun merker også at familien forholder seg til henne annerledes når hun blir eldre: «Problemene begynte da jeg kom i puberteten. Jeg var fortsatt den samme, men reglene forandret seg» (Ahmed, 2008, s. 22). Likevel virker det som om bestemoren til tider har en forståelse for Zaras konflikt mellom sin egen identitet og familiens kultur, og hun beskytter Zara mot anklagene fra familien. Lenge virker bestemoren å være en trygg havn for Zara, men når det etter hennes død blir avslørt hvilke planer hun har hatt for barnebarnet, endrer Zaras holdninger seg. Hun bryter med familien sin, og dermed også med den kulturelle og religiøse bakgrunnen som var en del av hennes identitet til fordel for å skape sin egen framtid, basert på den identiteten hun selv prøver å utvikle.

Hvis man ser på Zaras og Mos handlinger som brudd med den kulturelle identitetsarven, mens Jamal er beholder den, er det interessant å se på handlingsforløpet i romanene i forhold til integreringsspørsmålet. De som gjør forsøk på å bryte, altså Zara og Mo, er de som i størst grad lykkes å integrere seg med suksess, mens Jamal ikke evner å bli medlem av det norske samfunnet på samme måte. Samtidig må det påpekes at hverken Mo eller Zara lykkes fullstendig – Mo klarer ikke å fullføre studiene sine, og Zara må rømme til Paris for å utvikle seg uten presset fra familien. Dog kan det tenkes at nettopp Zaras reise til Paris er et forsøk på å skape ytterligere avstand til familiens kultur, og heller skape nærhet til de områdene av vestlig kultur som hun identifiserer seg med. Forskjellen mellom kjønnene kan også være interessante å vektlegge, for selv om både Zara og Mo viser et ønske om å bli anerkjent som nordmenn på lik linje som etniske norske, er det nok kanskje Mo som i størst grad lykkes. Zara mislykkes ikke fordi hun ikke ønsker å leve en vestlig livsstil, men fordi familiens tradisjonelle syn på kvinnen holder henne tilbake fra det livet hun kunne hatt i Norge.

Som tidligere nevnt, står Zara i et veiskille mellom den norske levemåten og levemåten til familien hennes. På mange måter er dette et veiskille for hennes kulturelle identitet, og i romanen er det to kulturelle krefter som hun føler draging mot. På den ene siden finner vi familien til Zara som ønsker at hun skal beholde sin kulturelle identitetsarv, spesielt besøkene hun gjør til bestemoren i London viser hvordan denne kraften trekker henne til seg. På den andre siden har vi de norske venninnene, og ikke minst Edvard, som trekker henne mot den norske livsstilen. I *Tante Ulrikkes vei* opplever Mo den samme tiltrekningen til den norske livsstilen, men mer interessant er likevel Jamal. For han finnes det også to kulturelle krefter som han føler draging mot. På den ene siden har man den vestlige livsstilen som Jamal

finner tiltrekkende, men som representerer en kultur han ikke evner å mestre, noe som fører til at han kanskje føler en slags forakt over de menneskene som lever akkurat slik. På den andre siden har man moskeen og de tankene han har om vennene som går dit – i starten forstår han ikke hvorfor noen skulle ønske å besøke moskeen oftere enn i høytidene, men mot slutten av romanen befinner han seg der selv. Ved å se Jamal og Zara gjennom disse kulturelle kreftene finner man en interessant observasjon: I Zaras tilfelle vinner den kraften som trekker henne mot den vestlige verden – hun rømmer til Paris, i Jamals tilfelle vinner kraften som trekker han mot sin egen kulturelle bakgrunn – han ender opp i moskeen han en gang mislikte. I Zaras tilfelle er det hennes egen vilje som gjør at hun ender opp på toget til Paris, i Jamals tilfelle havner han i moskeen mot sin vilje – han ønsker egentlig å gjøre som Mo – bli en del av den vestlige kulturen og ta seg en utdanning.

Det foregår både en indre og ytre identitetskonflikt i romanene, og i *Tante Ulrikkes vei* kan man se disse konfliktene spesielt hos Mo. Han identifiserer seg med det norske, og har problemer med å forstå hvordan foreldrenes kultur kan passe inn med den norske identiteten:

Asma, Ayan og Mohammed. Jeg skjønner ikke hva de tenkte på, egentlig, foreldrene mine. Det er en tradisjon å kalle den førstefødte Mohammed, og Profeten er alle muslimers forbilde, og spesielt moren min ville at jeg skulle få det navnet, men de som er så opptatt av at jeg skal komme ut herfra og få en fin jobb og alt det der, jeg skjønner ikke hvorfor de ga meg det navnet da (Shakar, 2017, s. 8).

Mo føler nok at han bærer en slags tyngende kulturell ballast, og at til og med navnet hans setter en stopper for hva og hvem han egentlig identifiserer seg med. Samfunnet rundt Mo vil muligens alltid sette ham i en bås, hvor han ikke blir identifisert som fullstendig norsk, selv om han virkelig prøver å ta avstand fra foreldrenes kultur. Dette kommer også til syne gjennom språket Mo bruker – han skriver formelt, og de formelle formuleringene kan nærmest virke anstrengte og påtatte. Jamal derimot, ser ut til å godta, i hvert fall utad, sin egen kulturelle bakgrunn: «Men ok, jeg er Jamal. Svarting, muslim fra Stovner, T.U.V., Tante Ulrikkes vei, du veit, representerer alltid» (Shakar, 2017, s. 15). Jamal tar ikke hensyn til det norske språkets normer, kanskje fordi han ikke behersker det norske språket like godt som Mo, og velger heller å ta i bruk en mer avslappet og muntlig multietnolekt. Det kan også tenkes at Jamal faktisk behersker det norske språket, men at han heller identifiserer seg med denne multietnolekten. Det ulike språkbruket kan dermed bli sett på som identitetsmarkører, hvor Mo streber etter det norske og Jamal innfinner seg med kulturen han har vokst opp med.

Forestillingsverdenen og medielandskapet i romanene

Dagens samfunn er et globalisert samfunn, hvor vi har tilgang på informasjon og kontakt med mennesker over hele verden – godt hjulpet av teknologiske nyvinninger som telefon og internett. For å se på prosessene som virker inn i det globale samfunnet, har Appadurai (1996) laget en modell med fem såkalte landskap (s.33). Disse landskapene er bygget på det Appadurai kaller *forestillingsverdener*. I følge Appadurai finnes det et skille mellom forestillingsverdener og private fantasier. Forestillingsverdener er ikke bare private fantasier, men et kollektivt grunnlag for handling: Det er i våre forestillingsverdener at ideer om nasjonalitet, naboskap, moral og rettferdighet skapes. Våre forestillingsverdener blir en forhandlingsplass, hvor vi formes eller former oss selv som subjekter (Appadurai, 1996, s. 33). Landskapene som er bygget på forestillingsverdenen deles inn i etnolandskap, teknolandskap, finanslandskap, medielandskap og idélandskap (Appadurai, 1996, s. 33). I denne delen vil hovedvekten ligge på medielandskapet.

Medielandskapet handler både om distribusjonen og produksjonen av informasjon i form av elektroniske kapasiteter og medier, slik som aviser, magasiner, film og TV. Disse mediene, og bildene av verden slik som media skaper dem, er tilgjengelig for et økende antall mennesker. De som eier disse mediene, medieproduktene og publikummet er med på å styre hvordan verdensbildet blir fremstilt, alt ettersom hvilke interesser som står som sentrale. I tillegg blir skillet mellom hva som er fiksjon og ekte visket ut (Appadurai, 1996, s. 35).

I følge Appadurai bidrar medielandskapet til å forme hvordan vi som mennesker forestiller våre egne og andres liv, men samtidig også en fantasi om hvordan livet *kunne* ha vært eller *kan* bli (1996, s. 36). I begge romanene kommer medielandskapet til syne, og hovedpersonene blir alle på en eller annen måte berørt av mediernes makt og et ønske om et annet liv.

Mo skjemmes til tider over bakgrunnen sin og stedet han kommer fra, og han sammenligner følelsene sine for Stovner med lukten av en sur kjøkkenklut (Shakar, 2017, s. 20). I tillegg drømmer han seg ofte bort, og lar drømmene flyte fritt når han er alene – enten om han er på rommet sitt, eller når han går tur i skogen:

Jeg plasserte meg selv steder, steder jeg innbilte meg var skikkelig ikke Stovner. Steder jeg hadde sett på TV, eller på turer rundt i byen (...). Det er nesten flaut å snakke om, men det var sånne drømmer jeg hadde. Det lå i bunn, selv om jeg la mer i dem etter hvert. Jenter. Ikke jenter fra Stovner, men sånne norske jenter som er nede i byen på sommeren. Dødspene, selvfølgelig. Jeg har penger. Jeg har en bra jobb og går i dress. En bil som folk snur seg etter. Jeg står i den store hagen min og småprater med en smilende nabo. Jeg presser alt inn i de drømmene der (Shakar, 2017, s. 20-21).

Mo drømmer om, og forestiller seg et liv utenfor Stovner – et liv hvor han tilsynelatende har alt på stell. Han skriver også at det er disse drømmene som driver ham til å gjøre det godt på skolen. Foreldrene har tydeligvis det samme ønsket for Mo, og ifølge Mo selv bidrar foreldrenes ønsker om dette til å fyre opp under hans egne drømmer (Shakar, 2017, s. 21).

Mo blir heller ikke bare påvirket av medielandskapet i en positiv retning, og han blir til tider fysisk uvel av nyhetsbildet. Dette kommer frem under blant annet hendelsene som skjedde 11. september 2001. Han begynner å snu hodet en annen retning når han går forbi aviser, han bytter kanaler hvis nyhetsmeldinger om temaet blir sendt, og han unngår nettaviser (Shakar, 2017, s. 68). Jamal blir derimot oppslukt av den samme hendelsen, og han blir berørt på en annen måte enn det Mo gjør. Mens Mo tar avstand, bruker Jamal hendelsen til å bli mer politisk bevisst, og han føler en slags urettferdighet over vestens behandling av menneskegrupper fra andre verdensdeler: «Jeg tenkte sånn, det her går ikke. Jeg kan ikke stå her og gjøre ingenting. Gutta har knocka fuckings USA, og jeg skal stå her å være bitch? (...) ‘Hadde det her skjedd med svartinger, dere hadde gitt så faen’» (Shakar, 2017, s. 67).

I *Forberedelsen* blir også Zara påvirket av medielandskapet, dog på en annen måte enn både Mo og Jamal. I flere anledninger forteller Zara om de norske venninnene sine. Hun mener blant annet at norske jenter er lette på tråden (Ahmed, 2008, s. 65) og at de blir inspirert av moteblader (Ahmed, 2008, s.88). I tillegg har hun og bestemoren en samtale om nettopp disse motebladene under et besøk i London:

Ikke begynn å lese moteblader, jenta mi. Her i Vesten har de blader som forteller deg hva slags kropp, klær og karriere du bør ha. Men du er voksen nok til å gjøre hva du vil, ingen kan bestemme over deg. Jeg hadde aldri trodd at jeg kom til å bo i et ikke-muslimsk land og oppdra mine barnebarn der, med halvnakne mennesker rundt om i gatene og på tv hele døgnet. Jeg klarer meg helt fint, det er ikke det jeg sier. Det er bare viktig å huske på hvor man kommer fra, hvor man har røttene sine (Ahmed, 2008, s. 106).

For Zaras bestemor, og til en viss grad også Zara, representerer motebladene noe de ikke kan identifisere seg med. Fremstillingen de vestlige motebladene gjør at livet ikke stemmer overens med Zaras og bestemorens verdier. Selv om Zara i dette tilfellet er enig med bestemoren sin, lever hun likevel en livsstil som ikke er forenelig med den familien ønsker, som kanskje heller ligger nærmere en livsstil de vestlige motebladene fremstiller. Det kan virke som bestemoren er klar over dette, og samtalen om motebladene har en dypere moralsk undertone. Bestemoren er redd for den innvirkningen Vesten har på Zara, og er muligens redd

for at verdiene hun har med seg hjemmefra skal gå tapt i et samfunn hvor mediene har stor innvirkning på hvordan mennesker lever.

Å være norsk

Sosialantropologen Marianne Gullestad har i sin bok *Det norske sett med nye øyne* (2002) tatt for seg og problematisert hva «det norske» innebærer. Her kan hun fortelle at en rekke faktorer, slik som for eksempel innvandring, har ført til at mange mennesker har blitt mer opptatte av å skille og kontrastere «det norske» og det hun kaller «det fremmede» (Gullestad, 2002, s. 62). Videre skriver hun:

Blant annet har jeg lagt merke til følgende velmente utsagn (eller noen formuleringer som ligner): «Det er så viktig å være trygg på vårt eget, på vår egen kultur. Bare på den måten kan vi ta imot de fremmede på en god måte». De som sier dette hører ikke til motstanderne av innvandring, men tvert imot til dem som ønsker å ta 'vel imot' dem. Likevel vil jeg hevde at dette utsagnet er kan være uhyre problematisk, ettersom det ikke er så enkelt som det tilsynelatende kan virke å svare på følgende spørsmål: Hvem er 'vi'? Hvem er de 'fremmede'? Hva er 'vårt eget'? Hva vil det si å være 'trygg på sitt eget'?» (Gullestad, 2002, s. 62).

Som Gullestad skriver, er det vanskelig å svare på hva som er norsk. Norge har gjennom historien blitt berørt av impulser fra andre verdenshjørner, enten det er gjennom handel, eller om det er gjennom innvandring. Likevel raste debatten om «norske verdier» for noen år siden, og det var spredte meninger om hva disse verdiene skulle innebære (Johnsen, 2017). Selv om handlingen i romanene er lagt til tidlig 2000-tall, trekker forfatterne tydelig frem hvordan det kan føles å måtte stå midt mellom to vidt forskjellige kulturer med ulike verdigrunnlag, hvor både de norske verdiene og foreldregenerasjonens hjemlige verdier kan virke fremmede og uhandterlige om hverandre.

Hovedpersonen i *Forberedelsen*, Zara, har norsk kjæreste og norske venner. Hun kler seg vestlig, og hun bruker ikke hijab, slik som moren hennes gjør. Likevel føler hun en slags indre konflikt mellom sin egen bakgrunn og norsk kultur. Enkelte aspekter ved den norske kulturen virker fremmede og vanskelige, og henger ikke i tråd med verdiene hun har med seg hjemmefra. I tillegg virker flere områder av familiens kultur vond å følge – den kan virke undertrykkende og frihetsberøvende. Dette kommer spesielt til syne under et bryllup i London hvor bruden er omskåret. Ingen av de eldre kvinnene i familien har medfølelse for bruden, noe som forferder Zara (Ahmed, 2008, s. 115-118). Zara respekterer den kulturelle bakgrunnen hun har, men samtidig er hun norsk – hun er både født og oppvokst i Norge.

Det er ikke bare indre konflikter Zara opplever, men det blir også stilt spørsmål til det ytre. Når hun besøker familiemedlemmer i London blir klesstilen hennes kritisert, hun kler seg vestlig: fetteren hennes vil ikke at hun skal bruke trange jeans og t-skjorte, og et annet familiemedlem synes hun ikke kler seg sømmelig for en muslimsk jente. Det norske passer ikke inn i hennes muslimske bakgrunn, og den muslimske bakgrunnen passer ikke like godt inn i det norske samfunnet.

I *Tante Ulrikkes vei* streber Mo etter det norske, og jobber hardt med skolearbeid for å kunne lykkes i Norge. Da han begynte på ungdomsskolen ble han feilaktig plassert i en norsk 2-klasse, hvor han mener alle med utenlandske navn ble plassert (Shakar, 2017, s. 8). Han opplever samme diskriminering senere, hvor en lærer skryter av hvor godt resultat Mo fikk på en prøve, fordi læreren trodde han var en av «dem»:

«Hvorfor ga du meg en fem minus og sa det var imponerende?» Stemmen min skalv. «En fem minus er en god karakter.» Edvard strøk en hånd gjennom det sølvgrå håret. En lokk falt ned mot panna. Han lot den henge. «Hva er imponerende med en fem minus?» Jeg hevet stemmen. Den skal enda mer. Hele jeg skalv. Edvard så paff ut. «Nå må du slappe litt av, tror jeg. Altså, du har ikke sett særlig interessert ut, så ærlig talt tenkte jeg at du var en av dem som...» «Du vet ingenting om meg, ok!?» Jeg skreik (Shakar, 2017, s. 41).

I løpet av studiene på universitetet finner også Mo kjærligheten med en etnisk norsk jente, og han er sammen med etnisk norske venner. I denne perioden ser det ut til at Mo tar enda større avstand fra foreldrenes kultur i forsøk på å bli akseptert som 'fullverdig' norsk. Likevel klarer han ikke dette, noe Gullestad forklarer med at det kan se ut til at for 'nordmannen' spiller familiebakgrunn en viktigere rolle for å bli identifisert som norsk enn det statsborgerskap gjør, og at Mo derfor blir kategorisert mot hans vilje. Denne kategoriseringen skjer ifølge Gullestad på grunn av bakgrunnen, og ikke av det hun kaller «den tematiserte norske identiteten» (Gullestad, 2002, s. 63).

Zara opplever også denne kategoriseringen, og blant annet blir hun gjentatte ganger spurt om hvordan hun er så flink i norsk. Både av en fremmed dame på kaffebaren, og av moren til Edvard:

- Når var du i Somalia sist, Zara? spurte moren.
- Har aldri vært der. Er født på Ullevål.
- Herregud, du snakker jo helt perfekt norsk. Er det fordi du ikke snakker morsmålet ditt hjemme?
- Jo, jeg snakker begge deler (Ahmed, 2008, s. 97).

Av moren til Edvard blir hun også utspurt om foreldrene:

- Hvordan er foreldrene dine da? Er de veldig somaliske?
- Hva mener du?
- Nei du vet... går de annerledes kledd? Eller går de i vestlige klær og snakker norsk som deg? Hun smilte og ventet på svar (Ahmed, 2008, s. 97).

Moren til Edvard blir overrasket over at faren til Zara var lege i et forskningsteam på Ullevål, og at han dermed også går vanlig kledd. Men hun blir også like overrasket over at moren til Zara velger å bruke hijab, og lurer på hvordan hun ikke kan være mer frigjort når hun snakker norsk og bor i Norge (Ahmed, 2008, s. 97-98). Med utgangspunkt i Gullestads forklaringer av slike situasjoner, kan man forstå at samtalepartneren til Zara, altså moren til Edvard, kun tar i bruk gjensidig utelukkende og polariserte kategorier, og at Zara og familien hennes *enten* er norsk *eller* somalisk. Zara og familien blir derfor sett på som forskjellige fra «det norske», og Zaras krav om å være norsk blir ikke anerkjent (Gullestad, 2002, s. 63). Gullestad forklarer dette videre som et maktovergrep:

Om det er aldri så forståelig, innebærer slike på sett og hvis rimelige reaksjonsmønstre et maktovergrep på mikronivå. Med andre ord: etnosentrisk diskriminering. (...). Det er de stadige små og tilsynelatende drypp i form av personlige erfaringer og uimotsagt usaklighet i mediene som til sammen kan gjøre livet surt, men også gå ut over den enkeltes selvbylde. (...). Den akkumulerte virkningen av disse dryppene kan bidra til at unge mennesker utvikler alternative og for samfunnet mindre ønskelige identiteter (...). Noen av måtene vi 'vi' blir trygge på, gjør 'dem' utrygge. 'Vår' trygghet hviler på en begrepsmessig grense som devaluerer statsborgerskapet i forhold til avstamning (Gullestad, 2002, s. 64).

I *Tante Ulrikkes vei* er også denne teorien om maktovergrep sentral. Spesielt utsagnet «Den akkumulerte virkningen av disse dryppene kan bidra til at unge mennesker utvikler alternative og for samfunnet mindre ønskelige identiteter» (Gullestad, 2002, s. 64) preger Jamal til en viss grad. Jamal dropper ut av skolen fordi han ikke føler han passer inn, og når han må søke hjelp i moskeen, står etter hvert moskeen i en svært uheldig situasjon. Jamal blir politisk engasjert, og dessverre danner mediene et negativt bilde av moskeen og dermed også av Jamal. Jamal selv blir ikke radikalisert, men utad blir han et bilde på noe det norske samfunnet frykter. Han har hjulpet til i den lokale moskeen i forkant av en omstridt konferanse, og VG lager en reportasje om saken hvor de kaller moskeen radikal. Mo beskriver avisoppslaget hvor Jamal er avbildet: «Svart på hvitt, over et bilde av Jamal som viste fingeren til Norge» (Shakar, 2017, s. 393).

Mo blir også nedbrutt av å stadig oppleve denne formen for etnosentrisk diskriminering, og han når et bunnpunkt når han nok en gang blir avkreftet som nordmann når han blir stoppet i tollene på Gardermoen etter en ferietur med kjæresten sin (Shakar, 2017, s. 319). Etter denne

hendelsen blir konsentrasjonsevnen svekket, og studiene blir plutselig vanskelige, og det hele ender med at han ikke klarer å fullføre graden han begynte på.

Denne måten å dømme individer i det norske samfunnet basert på bakgrunnen deres, finner man altså igjen i begge romanene. Hvis man fjerner alle referanser til utlandet og den kulturelle bakgrunnen fra historien om Zara, kunne det like gjerne vært en historie om en norsk jente med norske venner, norsk kjæreste og vestlige klær. På grunn av navnet og familien hennes stiller man større krav til henne for at samfunnet skal godkjenne henne som 'fullverdig' norsk. Dette kommer til syne gjennom blant annet de gangene hun heller følger familiens kultur fremfor den norske kulturen, og hun blir dermed dømt strengere enn en etnisk norsk jente som ville fulgt sin families kultur. Zaras valg altså blir avvist av det norske samfunnet kun fordi kulturen er fremmed og annerledes. Det samme gjelder til en viss grad også Mo: Hvis han hadde vokst opp et annet sted enn Stovner, og med et annet navn, ville han ikke trengt å hele tiden kjempe for å bevise at han er norsk – han hadde blitt sett på som en norsk gutt som er flink på skolen og tar en utdanning, og ikke vært et enestående eksempel på norsk integrering, slik som han blir sett på av omverdenen. Jamal blir dessverre sett på som noe «unorsk» og fremstilt som et skrekkeeksempel på radikaliserings og innvandring i mediene, men er egentlig, i likhet med mange etnisk norske gutter, en skoleslitter som ikke får hjelp av omverdenen til å tilpasse seg samfunnet.

Konklusjon

I både *Tante Ulrikkes vei* og *Forberedelsen* har forfatterne problematisert tilhørighet og identitet hos unge mennesker. Hovedpersonene i romanene er svært ulike, men det finnes samtidig visse likheter mellom dem: Alle tre streber etter å være en del av det norske samfunnet, et samfunn som ikke nødvendigvis gir plass til kulturelle ulikheter. I begge romanene blir det etablert et skille mellom etniske nordmenn og hovedpersonene, og Mo, Jamal og Zara blir sett på som «den andre», hvor de blir fremmedgjort i sitt eget land.

Roda Ahmed og Zeshan Shakar har skildret hovedpersoner som finner det vanskelig å forene den kulturelle arven og livet de ønsker å leve i én og samme identitet. Dette byr både på indre og ytre konflikter. Som nevnt havner Mo i det Friedman (1994) beskriver som et identitetstomrom (s. 238). Han identifiserer seg ikke med det samfunnet ser på han som, og klarer heller ikke å oppnå det han ønsker å identifisere seg med – nemlig norsk. Mo har altså en så stor indre konflikt at usikkerheten over hans egen identitet velter både kjærlighetsforhold og studier. Zara opplever at familiens holdninger til henne endrer seg etter

at hun har vært gjennom puberteten, og hun synes det er vanskelig å forholde seg til familiens nye regler. Zara har lenge identifisert seg med både familiens kultur og den vestlige, men føler seg forrådt av familien, og dermed også familiens kultur, når hun blir forsøkt giftet med en mann familien har valgt ut til henne. For å leve slik hun vil, og kanskje også for å være den personen hun identifiserer seg med, må hun flykte. Jamal omfavner egen bakgrunn og identitet, men dette kan nok også skyldes at hans forsøk på å passe inn i det norske samfunnet mislykkes.

Forfatterne har også skildret hovedpersonene i romanenes påvirkning av medielandskapet. Mo blir inspirert til å leve et liv utenfor Stovner, men han blir også uvel når han ser hvordan de vestlige mediene fremstiller ikke-vestlige mennesker og kulturer. Spesielt viktig er hendelsene 11. september 2001, hvor både Mo og Jamal blir preget. Mo blir fysisk uvel, og Jamal føler urettferdighet. I *Forberedelsen* blir Zara advart mot å lese vestlige motemagasin for å ikke bli påvirket. Heller ikke i medielandskapet føler hovedpersonene innpass, og en ytterligere følelse av avstand til norske samfunnet skapes nok muligens her.

I begge romanene blir hovedpersonene avvist som nordmenn. I *Forberedelsen* må Zara stadig overbevise andre om at hun er født og oppvokst i Norge. I *Tante Ulrikkes vei* opplever Mo den ultimate avvissingen ved at det tollerne på Gardemoen tviler på det norske statsborgerskapet hans, og Jamal blir et bokstavelig talt et bilde på radikaliserings etter en konferanse i den lokale moskeen. Forfatterne har med disse romanene altså klart å belyse ungdommers, med ikke-vestlige foreldre, stadige kamp for å bli anerkjent som nordmenn.

På denne måten har altså romanforfatterne klart å problematisere identitet og tilhørighet, og har dermed også satt det norske samfunnet under en viss tvil – storsamfunnet undergraver identiteten og kulturen til ungdommene i romanene, hvor det per nå ikke er like stor plass til å være like flerkulturell som man som leser kanskje ønsker å tro. Hovedpersonene havner i et veiskille, der de må velge å kjempe for å bli anerkjent som norske, eller følge sin families kulturelle bakgrunn. Det er viktig å understreke at disse romanene er fiktive, men det er stor grunn til å tro at problemene med tilhørighet og identitet hos ungdommer med foreldre fra ikke-vestlige land, er like reelle i det virkelige livet som det er i romanenes fiktive univers.

Litteratur

Ahmed, R. (2008). *Forberedelsen*. Oslo: Gyldendal

Appadurai, A. (1996). «Disjuncture and Difference in the Global Cultural Economy» fra *Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press

Friedman, J. (1994). *Cultural Identity and Global Process*. London: SAGE

Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget

Gyldendal (u.år). *Zeshan Shakar*. Hentet fra: <https://www.gyldendal.no/Forfattere/Shakar-Zeshan>

Johnsen, A. B. (2017, 30. juli). Høyre-Linda og Sp-Ola samstemte: Norske verdier er under angrep. VG. Hentet fra: <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/KVmlG/hoeyre-linda-og-sp-ola-samstemte-norske-verdier-er-under-angrep>

RodaWorld (u.år). *About*. Hentet fra <https://www.rodaworld.com/about>

Said, E. (1994). *Orientalisme. Vestlige oppfatninger av Orienten* [1978] (Oversatt av Anne Aabakken). Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS

Shakar, Z. (2017). *Tante Ulrikkes Vei*. Oslo: Gyldendal

